

A fraxinetumi csata

942-ben a magyarok nagyszabású kalandozást hajtottak végre Nyugat-Európában. Ennek során Észak-Itálián és Dél-Franciaországon keresztül eljutottak Hispániába az Ebro folyó vidékére. Ibn Hajján, a hispániai mór történetíró műve alapján ma már bizonyított tény, hogy mind az itáliai, mind pedig a hispániai hadjárat – egymást követően – 942-ben zajlott le.¹

Véleményünk szerint ennek az „attilai” méretű hadjáratnak képezte részét a magyarok és az arabok (szaracénok) között Dél-Franciaországban megvívott fraxinetumi csata is. Tanulmányunkban elsősorban ezen csata konkrét időpontjával és kiváltó okaival kívánunk foglalkozni.

942 tavaszán a Kárpát-medencéből magyar sereg indult Észak-Itáliába. A jól bevált úton – a Dunántúlról kiindulva a Dráva–Száva közén át Aquileia vidékén elvonulva –, amit a 10–11. századi latin források *Strata Hungarorum* (Magyarok útja) néven illettek, érkeztek meg a magyar csapatok Hugó itáliai király (926–948) országába.²

A főseereget magyarok alkották, az elő- és utóvéd azonban főleg kavarokból állott, hiszen a kazárok közül kiszakadt és a magyarokhoz csatlakozott három kavar törzs a 9. század óta a Magyar Fejedelemség katonai segédnépének számított.³

A 942. évi itáliai hadjárat pontos idejét nem ismerjük, minthogy arról a források közvetlenül nem szólnak. A magyarok általában tavasszal – eltérő időpontokban – indították katonai vállalkozásaikat Európa különböző tájai

---

¹ Ehhez l. például Györffy György: *A kalandozások kora*. In: *Magyarország története I. Előzmények és magyar történet 1242-ig*. Főszerk. Székely György. Budapest, 1984. 646.; Bóna István: *A magyarok és Európa a 9–10. században*. Budapest, 2000. (Historia Könyvtár. Monográfiák 12.) 46., 49–50.; Makk Ferenc: *A kalandozások kora*. In: Kristó Gyula–Makk Ferenc: *A kilencedik és a tizedik század története*. Budapest, 2001. (Magyar Századok.) 124–125.; Kristó Gyula: *Magyarország története 895–1301*. Budapest, 2003. (Osiris Tankönyvek.) 59.

² Az útvonalra l. például Bóna I.: *A magyarok és Európa* i. m. 31., 44. A könnyűlovas sereg összetételére l. Kristó Gyula: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*. Budapest, 1980. 115.

³ A kavarok csatlakozásának időpontja vitatott. Az azonban biztosra vehető, hogy 881-re lezárult. Erre l. Tóth Sándor László: *Levediától a Kárpát-medencéig*. Szeged 1998. 61–68.; Makk Ferenc: „Sátorlakó nép” (*Monográfia az etelközi magyarokról*). Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica 125. (2007) 38.

felé.⁴ Az itáliai hadjárat ideje azonban a tavaszi időszakon belül közelebről is meghatározható, ha figyelembe vesszük a megközelítő földrajzi távolságokat, a magyar lovasok napi haladásának lehetséges mértékét és a későbbi – itáliai hadjáratot közvetlenül követő – hispániai betörésről tudósító muszlim kútfők megfelelő adatait. Utóbbiak alapján – amint ezt egy korábbi tanulmányunkban kimutattuk – a magyarok június 10-e táján érkeztek meg a Pireneusokhoz, és a félszigeten naponta kb. 30 km-t tettek meg.⁵

Mi ezt a napi 30 km-es menetteljesítményt tartjuk érvényesnek a magyarok egész, 942. évi – itáliai és hispániai – hadjárata idejére. Meggyőződésünk az, hogy a magyarok más hadjárataik során is nagyjából napi 30 km-es menetteljesítményt értek el.⁶ Paviától, az Itáliai Királyság fővárosától, ahol Hugó király tárgyal velük, a dél-franciaországi Fraxinetumig (Genova mellett vonulva) a tengerparton kb. 350 km az út, innen a Pireneusokig újabb 450 km-es távolságot kellett megtenniük. Ez azt jelenti, hogy – 30 km-es napi sebességgel haladva és négy-öt naponként egy-egy pihenőnapot tartva – Paviából május 4–5-e körül indultak el, és Fraxinetum vidékén május 20-a előtt voltak. Az itt megvívott – később tárgyalandó – csata miatt egy-két napot a korábbi vonulási időhöz hozzátevé, június 10-e körül jutottak el a Pireneusok lábaihoz.

Magyar földről pedig Paviáig a kb. 600 km-nyi távolságot – 30 km-es sebesség mellett – mintegy 20 nap alatt tették meg, ehhez jön még négy-öt pihenőnap is. Mivel a Hugó királlyal folytatott paviai tárgyalásokra is kell egy-két napot (május 3–4.) hagyni, ezért szerintünk magyar földről április 8-a táján indultak el.⁷ Ebből következően itáliai hadjáratuk 942-ben az április és május hónapok nagyobbik részét vette igénybe.

⁴ Györffy Gy.: *A kalandozások kora* i. m. 646.; Kristó Gyula.: *A magyar kalandozó hadjáratok szezonálisága*. In: *Honfoglaló magyarság – Árpád-kori magyarság. Antropológia–régészet–történelem*. Szerk. Pálfi György–Farkas L. Gyula–Molnár Erika. Szeged, 1996. 12–13.

⁵ Makk Ferenc: *Kronológiai megjegyzések a magyarok 942. évi hispániai kalandozásához*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica 127. (2007) 8.

⁶ A magyarok könnyűlovas seregének korabeli és közelkorú napi menetteljesítményére nagyjából hasonló adatok találhatóak a következő munkákban. Breit József: *A magyar nemzet hadtörténelme* IV. Budapest, 1929. 16.; Erdélyi Gyula: *A magyar katona. (A magyar hadszervezet és hadművészet fejlődése.)* Budapest, 1929. 150.; Vörös István: *A magyarok hadi ménjei és igavonói az írott források és a régészeti leletek alapján*. In: *Honfoglaló őseink*. Szerk.: Veszprémy László. Budapest, 1996. 133.; Torma Béla: *Gondolatok a 907. évi pozsonyi csatát megőrkítő források hitelességéről*. Felderítő Szemle 5. (2006/3. sz.) 141.

⁷ A magyar szakirodalom rendszerint megelégedett annak kimondásával, hogy a kalandozók serege – közelebbi időpontot nem jelölve meg – 942-ben tavasszal, illetve a június-július

A magyarok katonai vállalkozás keretében nem 942-ben keresték fel először Itáliát. Első alkalommal 899 tavaszán vonultak Itáliába, ahonnan csak 900 tavaszának végén távoztak el. Ezt követően még legalább kilenc ízben jártak meg Itália földjét 942-ig. Az Appennini-félszigetre is zsákmányszerzés céljából lovagoltak a magyar harcosok. Zsákmányuk legjelentősebb részét az az évpénz és zsold tette ki, amelyet az itáliai uralkodóktól kaptak nagy rendszerességgel részben katonai szolgálataikért, részben pedig a béke megváltása címén. Az Arnulf császártól (896–899) kapott zsold után először minden bizonnyal I. Berengár (888–924) fizetett nekik – 904–905-től kezdve – évi adóként 10 mérő ezüstpénzt (kb. 375 kg ezüstöt) „a jó béke” (*pax bona*) biztosítása fejében, amit azután majd minden utóda ugyancsak megtett egészen 951-ig. Ugyanabban a korszakban hasonlóan évi adót fizettek a magyaroknak országaik nyugalma biztosítása érdekében hosszabb-rövidebb ideig a Bajor Hercegség, a Német Királyság, Bizánc és Bulgária uralkodói is. Tény azonban az, hogy a magyarok harci préda, évi adó és zsold révén legnagyobb jövedelmükre Itáliában tettek szert, amit a magyarországi pénzletek arányai is jelezhetnek. A 10. századi sírokban talált pénzermék száma – nem véve figyelembe a kereskedelemből származó arab dirhemeket – jelenleg mintegy 536 darab, ebből 251 itáliai denar, kb. 200 darab bizánci pénz, a többi francia, német és angol érme.⁸

---

hónapok előtt indult el Itáliába. Györffy Gy.: *A kalandozások kora* i. m. 675.; Kristó Gy.: *A magyar kalandozó hadjáratok* i. m. 13.; Bóna I.: *A magyarok és Európa* i. m. 46., 50.

⁸ Minderre l. a kalandozásokra vonatkozó hatalmas magyarországi irodalomból Kristó Gy.: *Levedi törzsszövetségétől* i. m. 229–392.; Györffy Gy.: *A kalandozások kora* i. m. 654–716.; Tóth Sándor. László.: *Les invasions des Magyars en Europe*. In: *Les Hongrois et l'Europe et intégration*. Textes réunis par Csernus, Sándor et Korompay, Klára. Paris–Szeged 1999. 201–222.; Bóna I.: *A magyarok és Európa* i. m. 29–65.; Kristó Gy.: *Magyarország története* i. m. 48–68.; Kovács László.: *A kalandozások hadművészete és zsákmányának régészeti emlékei*. In: *Válaszúton. Pogányság–kereszténység. Kelet–Nyugat*. Szerk. Kredics László. Veszprém 2000. 23–37.; Makk F.: *A kalandozások kora* i. m. 95–159. – Az említett pénzermék mennyisége a különböző módon szerzett hatalmas összegű pénzeknek csupán igen szerény töredéke. Ennek a jelenségnek több okára mutatott már rá a kutatás. Egyrészt a hazahozott pénz óriási többségét a magyarok itthon beolvastották, és az így kapott nemesfémből (ezüstből, aranyból) saját maguk számára készítették ötvöstárgyakat, ékszereket stb. Másrészt a nemesfémet itthoni és külföldi vásárokon fizetőeszközként is használták. De legalább ilyen fontos hangsúlyozni azt, hogy az évpénz, zsold, ajándék, váltságdíj fejében kapott, illetve szerzett pénz jelentős részén a kalandozás helyszínén a számukra oly értékes drága ruhákat, kelméket, posztót, brokátot, szőnyeget és egyéb luxuscikkeket vásárolták meg megfelelő átszámítás alkalmazásával (l. a 937-es capuai fogolykiváltást). Ezek az anyagok azonban később a földbe kerülve jórészt nyomtalanul elpusztultak. Azaz a kialakított pénzt általában

942 tavaszán valószínűleg az évi adó behajtására érkezett Itáliába a magyar sereg, amelynek létszámát nem tudjuk, de 2–3 ezer főnél többre semmiképpen sem becsülhetjük. Hugó király, aki talán 927-ben fizetett első ízben a magyaroknak, miután megadta nekik az évi adó szokásos összegét, a 10 mérő ezüstpénzt, a magyar hadat – az ilyenkor nyilvánvaló tárgyalások után – a távoli Ibériai-félszigetre küldte. Erről a kortárs történetíró, Liudprand – aki 942-ben még az itáliai uralkodó környezetéhez tartozott, s csak jóval később csatlakozott I. Ottó német király udvarához – *Antapodosis* című művében tájékoztat bennünket eléggé tömören. Eszerint „Ebben az időben a magyarokkal békét kötött [ti. Hugó], miután 10 mérő pénzt adott nekik, őket pedig – kezeseket kapván tőlük – Itáliából kiűzte, s vezetőt adva melléjük, Hispániába irányította őket.”⁹

Az sem Liudprand munkájából, sem a későbbi hispániai magyar hadjáratról beszámoló muszlim forrásokból nem derül ki, hogy Hugó vajon miért küldte 942-ben a magyar sereget Észak-Itáliából a Pireneusi-félszigetre. Ezzel a kérdéssel a magyar szakirodalom érdemben nem foglalkozott. A magyar szakemberek mindeddig megelégedtek annak kimondásával, hogy a félszigeti arabok gazdagságának ecsetelésével az itáliai király – hatalmas összegű zsold fizetése révén – ügyesen rávette a magyarokat az arab területek megtámadására, s ezáltal megszabadította tőlük saját országát.¹⁰ Úgy véljük azonban, hogy 942 tavaszán Hugó nem véletlenül, nem ötletszerűen irányította a – nagy összegű évi adó további öt évre történő fizetésének vállalásával magának ismételtén megnyert – magyarokat az arabok ellen.

Meggyőződésünk az, hogy Hugó király az Itáliai (Lombardiai) Királyság számára ebben az időben súlyos problémát jelentő arab kérdés miatt küldte magyar szövetségeseit Hispániába. Elsősorban a *fraxinetumi szaracénok*

---

nem teljes mennyiségben, hanem csak részben vették át és hozták haza a kalandozó magyarok (l. erre Györfly Gy.: *A kalandozások kora* i. m. 656., 670.).

⁹ Liudprand közlésére l. Becker, Joseph: *Die Werke Liudprands von Cremona*. Hannover–Leipzig, 1915.³ 141.; Bauer, Albertus–Rau, Reinholdus: *Widukindi Res Gestae Saxonicae Adalberti Continuatio Reginonis Liudprandi opera*. In: *Fontes ad historiam aevi Saxonici illustrandam*. Darmstadt, 1971. 466. – A magyar sereg létszámára forrásos adat nincs, csak becsülni lehet azt. A 899–900. évi itáliai hadjáratban a magyar katonák létszáma 5 ezer körül volt (Kristó Gy.: *Levedi törzsszövetségétől* i. m. 211.) Minden bizonnyal a magyar had, amely azután a jóval távolabbi hispániai akcióra is vállalkozott, jelentősen kisebb lehetett a 899–900-as seregnél.

¹⁰ Így például Marczali Henrik: *A vezérek kora és a királyság megalapítása*. In: *A magyar nemzet története* I. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1895. 167.; Kristó Gyula: *Az augsburgi csata*. Budapest, 1985. 31.; Györfly Gy.: *A kalandozások kora* i. m. 675.; Bóna I.: *A magyarok és Európa* i. m. 49.

széleskörű rablóhadjáratairól volt szó. Az arab Hispánia (*Al-Andalus*, azaz a Pireneusi-félszigeten létrejött arab állam) földjéről származó arab kalózok a 9. század végén foglalták el és vették birtokukba Dél-Franciaországban (Provence-ban) a tengerpart közeli Fraxinetumot és környékét, ahonnan kezdetől fogva csaknem egy évszázadon át folyamatosan és rendszeresen – hol a szárazföldön, hol a tengeren – vezettek rablóhadjáratokat a közeli és távoli vidékek kifosztására. Így például a svábföldi Sankt Gallen kolostorát, ahol a magyarok 926-ban jártak, 939-ben elfoglalták, és teljesen feldúlták. Különösen sok gondot okoztak Hugó királynak részben azzal, hogy többször pusztították Hugó szülőföldjét, Provence-ot, részben pedig azzal, hogy gyakran dúlták az Itáliai Királyság területeit is. A királyság fővárosának, Paviának a környékére szintén több ízben eljutottak. Dúlásaik révén akadályozták és veszélyeztették a kereskedőket és a zarándokokat az alpesi hágókon való közlekedésükben. 934–935-ben pedig segítséget nyújtottak azoknak az afrikai araboknak, akik Liguriát és Genovát pusztították, amely területek Hugó országához tartoztak.¹¹

Ezen helyzetnek akart véget vetni 942-ben Hugó. Ennek érdekében szerintünk két fontos kezdeményezésre szánta el magát Itália királya. Első lépésként a magyarokat mozgósította az arabok ellen, majd – a bizánci császárral 940-ben megújított szövetségi szerződés alapján – közös bizánci–itáliai hadjáratot szervezett a fraxinetumi muzulmánok rablófészekének felszámolására.

942. május elején (4–5-e táján) Pavia alól a magyar had a Hugótól kapott kíséző (idegenvezető) kalauzolásával a fraxinetumi arab kalóztérület ellen vonult. Bizonyára előzőleg a magyar sereg egy kisebb egysége Hugó adójával hazatért saját földjére.¹² A magyar csapatok zöme május 20-a előtt megérkezett a fraxinetumi szaracénok területére, ahol ütközetet vívott a muszlimok seregével. Ez volt a történelemben az első magyar–arab katonai összecsapás, amiről egyébként Ekkehard barát Sankt Gallen-i históriája – 926-os és 937-es évi események között – eléggé legendáris formában beszél anélkül, hogy a csata idejét megadná. A 11. század első felében íródott mű (*Casus Sancti Galli*) elmondása szerint Fraxinetum területén a magyarokat és az arabokat Konrád, Burgundia királya (937–993) – aki szakvélemény szerint itt tévesen

¹¹ A fraxinetumi szaracénok (arabok) tevékenységére l. Sénac, Philippe: *Musulmans et Sarrasins dans le sud de la Gaule du VIIIe au XIe siècle*. Paris, 1980. 41–58.; Lévi-Provençal, Évariste: *Histoire de l'Espagne musulmane II. Le califat umaiyade de Cordoue (912–961)*. Paris, 1999.² 153–164.; Bóna I.: *A magyarok és Európa*. i. m. 58.; Sénac, Philippe: *Le califat de Cordoue et la Méditerranée occidentale u Xe siècle: Fraxinet des Maures*. In: *Castrum 7*. Rome–Madrid 2001. 114–122.

¹² Györffy György: *A 942. évi magyar vezérnévsor kérdéséhez*. Magyar Nyelv 76. (1980). 309.; Bóna I.: *A magyarok és Európa* i. m. 46.

Hugó helyett szerepel –, miután előzőleg mindkét féllel szövetségre lépett, cseles módon egymás elleni harcra vette rá, majd a véres csata vége felé a burgund sereg a király vezetésével rájuk támadt, és mindkét hadat teljesen szétverte, a foglyokat pedig Konrád a burgund Arles városában rabszolgának adta el.¹³

Mi a fraxinetumi magyar–szaracén csatát történelmi ténynek fogadjuk el, és egyetértünk azzal a nézettel, miszerint az anekdotikus historiában Konrád helyett Hugót, az itáliai uralkodót kell érteni. A korabeli történelmi körülmények alapján mi úgy véljük: a legnagyobb valószínűsége annak van, hogy az összecsapás 942. május végén (20-a táján) zajlott le.¹⁴ A csatában a magyarok az arab

¹³ Pertz, Georgius Henricus: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores II.* Hannoverae, 1829. 110–111.; Haefele, Hans F.: *Casus Sancti Galli. Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters X.* Darmstadt, 1991.³ 138–140. (német fordítással). *A honfoglalás korának írott forrásai.* Szerk.: Kristó Gyula. Szeged 1995. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 7.) 255–256. (magyar fordítás). Konrád és Hugó felcserelésének gondolatára Fasoli, Gina: *Le incursioni ungare in Europa nel secolo X.* Firenze, 1945. 177. – Egyébként az olasz szerző határozatlanul úgy fogalmaz, hogy Hugó király küldte a magyarokat a fraxinetumi szaracénok ellen (i. m. 175.). Ehhez l. még Luppi, Bruno: *I Saraceni in Provenza in Liguria e nelle Alpi occidentali.* Milano, 1973. 20.

¹⁴ Azok a kutatók, akik vagy a feltételezés vagy a valószínűség szintjén számolnak a fraxinetumi arabok és a magyarok összecsapásával, a csatát különböző időpontokra helyezik. A szakirodalomban eddig a következő időpontok vetődtek fel: 924, 926, 937, 943, 951 és 954. Ezekre a datálásokra l. például Le Calloc’H, Bernard: *Le Xème siècle et les Hongrois.* Paris, 2002. 63.; Györffy Gy.: *A kalandozások kora i. m.* 667.; Makk F.: *A kalandozások kora i. m.* 123.; Hóman Bálint: *Nyugati és balkáni hadjáratok.* In: Hóman B.–Szekfű Gy.: *Magyar történet I.* Bp. 1939. 141.; Fasoli, G.: *Le incursioni ungare i. m.* 175., 177.; De Rey, G.: *Les Invasions des Sarrasins en Provence.* Paris 2001.² 165.; Poupardin, René: *Le royaume de Provence sous les Carolingiens (855–933?).* Paris 1901. 371.; Pauler Gyula: *A magyar nemzet története Szent Istvánig.* Bp. 1900. 169., 99. jegyz.; Luppi, B.: *I Saraceni in Provenza i. m.* 21.; Kovács László: *Ami a zsákmányból megmaradt.* In: *Honfoglaló őseink.* Szerk.: Veszprémy László. Bp. 1996. 111. – Ekkehard elbeszéléséből szerintünk az mindenképpen következik, hogy a fraxinetumi csata Konrád király uralkodása (937–993) idején zajlott le. Ebből fakadóan a 924-es és a 926-os datálás eleve elesik. A többi időponttal kapcsolatban döntő mértékben kell számításba venni Konrád király személyes szerepének értékelését. A 937 júliusában megkoronázott gyermekkirály, Konrád – a hatalmi harcok következtében – 937 második felétől 942/943 fordulójáig I. Ottó német uralkodó udvarában tartózkodott a Német Birodalomban. Erre l. pl. Giesebrecht, Wilhelm: *Geschichte der deutschen Kaiserzeit.* I. Braunschweig 1873. 314.; Poupardin, René: *Le royaume de Bourgogne (888–1038).* Paris 1907. 65–75.; Hiestand, Rudolf: *Byzanz und das Regnum Italicum im 10. Jahrhundert.* Zürich 1964. 179–181.; Holtzmann, Robert: *Geschichte der Sächsischen Kaiserzeit (900–1024).* München 1955.³ 142–143. Ily módon a burgund uralkodó ebben az időszakban – sem 937 folyamán, sem az általunk felvetett 942-es évben – semmiféle

csapatok fölé kerekedtek, győzelmük – anélkül, hogy a szaracénok fraxinetumi uralmára döntő csapást mért volna – komoly veszteségeket okozhatott ellenfelüknek, s ez szerintünk igen kedvező feltételeket biztosított a később ellenük támadó olasz–bizánci hadak közös inváziója számára. Mindenesetre a magyar lovascsapatok a csata után – rendezvén soraikat – egy-két nap múlva tovább vonultak Hispánia felé, amely hadjáratuk fő célja volt Hugó király megbízásából.¹⁵

Fraxinetumot Hugó a bizánci uralkodó (baszileusz) segítségével szerte volna teljesen felszámolni. 935-ben a baszileusz, Romanosz Lakapenosz (920–944) vette igénybe Hugó segítségét a bizánci uralom ellen lázongó dél-itáliai területek (Salerno, Benevento, Capua hercegségei) hódoltatásához. 942-ben ezt azzal viszonzta a baszileusz, hogy tengeri flottával támogatta az itáliai királyt, aki a szárazföldön indított hadat a szaracénok ellen. 942-ben az összehangolt harcok során – Liudprand közléséből tudjuk – a szövetségesek igen komoly eredményeket értek el a magyarok által meggyengített

---

magyar–arab összecsapásban nem vehetett részt. A 943-as esztendő is figyelmen kívül hagyható, mivel ebben az évben a magyarok sem Itáliában, sem Dél-Franciaországban nem hadakoztak, hanem Bizánc ellen vezettek nagy hadjáratot. L. például Kristó Gy.: *Levedi törzsszövetségétől* i. m. 281.; Bóna I.: *A magyarok és Európa* i. m. 63.; Makk F.: *A kalandozások kora* i. m. 125–126. A 951-es és a 954-es dátumokkal kapcsolatban pedig azt kell számításba venni, hogy sem ezekben az években, sem később Konrád nem vívott egyetlen nagy csatát sem a szaracénokkal, és ezért egyszer sem lehetett azok felett jelentős ütközetben diadalmaskodó, győztes király. A szakirodalom joggal hangsúlyozta, hogy Konrád még a 972-es – egyébként burgundiai és itáliai főemberek által vezetett – hadjáratban sem vett részt, ami a fraxinetumi arabok végleges leverésével és teljes kiűzésével járt. Poupardin, R.: *Le royaume de Bourgogne* i. m. 93–94.; Boehm, Hildebert: *Geheimnisvolles Burgund*. München 1944. 72–74.; Luppi, B.: *I. Saraceni in Provenza* i. m. 139–140.; Sénac, Ph.: *Musulmans et Sarrasins* i. m. 56–57. Ugyanakkor viszont – s ezt Fasoli, Gina nyomán hangsúlyozni kell – Hugó királyról tudjuk, hogy egyrészt 942-ben, bizánci szövetségre támaszkodva, a szaracénokkal szemben győzedelmes harcot folytatott, amelyben személyesen részt vett, másrészt pedig 942 tavaszán a magyarokkal is politikai-katonai szövetségben állott. Ezért indokolt tehát a fraxinetumi magyar–saracén összecsapás mögött Konrád helyett Hugó királyt látni. Mindezek alapján úgy véljük, hogy Hugó itáliai uralkodó küldte magyar szövetségeit – mégpedig 942 tavaszán – a fraxinetumi arabok ellen, akikkel egyébként később a közös olasz–görög hadjárat során maga is szövetségre lépett (l. mind ehhez a 11. és a 16. jegyzet anyagát.)

¹⁵ A korábbi magyar szakirodalomban is már megfogalmazódott az a gondolat, hogy nemcsak a hispániai, hanem a provençe-i (fraxinetumi) szaracénok ellen is Hugó megbízásából vonultak a magyar csapatok. Hóman B.: *Nyugati és balkáni hadjáratok* i. m. 141.

arabokkal szemben, de Fraxinetum felszámolására ekkor még nem került sor, noha az arab flotta a bizánci hajóhad jóvoltából teljesen megsemmisült, a szárazföldön pedig az itáliai király végveszéllyel fenyegető ostromgyűrűbe vette a szaracén csapatokat. A harcok idején azonban Hugó váratlanul tárgyalásokba bocsátkozott s meg is egyezett a rendkívül nehéz helyzetbe került szaracénokkal. Hugó megkegyelmezett a hegyi várakba szorult araboknak, viszonzásként azok vállalták, hogy egyrészt békén hagyják Hugó országát, másrészt pedig megakadályozzák azt, hogy az itáliai király veszedelmes riválisa, Berengár ivreai őrgróf, aki 941-ben menekült el Paviából I. Ottóhoz, csapataival német birodalmi területről az alpesi hágókon betörjön Észak-Itáliába a királyság megszerzése céljából.¹⁶ Az arab kalózfészek teljes bukása csak 972 végén következett be, miután az arabok még 972 júliusában Cluny híres kolostorának apátját fogságba ejtették.¹⁷

Az itáliai király és a bizánci császár közös katonai vállalkozásának időpontja erősen vitatott. A legelfogadottabb vélemény szerint 942 tavaszán zajlott le, s május eleje előtt be is fejeződött,¹⁸ más állásfoglalás viszont úgy véli: a hadjárat csak 942 őszén mehetett végbe,¹⁹ végül előfordul a 944–945-ös datálás is.²⁰ Mi úgy látjuk: amennyiben a közös expedíció 942. május eleje előtt ténylegesen megtörtént, akkor már – tekintettel Hugó és a fraxinetumi szaracénok említett megállapodására – semmi szükség nem volt a magyarokat Fraxinetum ellen küldeni. A magyar vállalkozásnak mind Fraxinetum, mind Al-Andalus ellen csak az olasz–bizánci hadjárat előtt volt értelme.

¹⁶ Fasoli, G.: *Le incursioni ungheresi* i. m. 174.; Fasoli, Gina: *I re d'Italia (888-962)*. Firenze 1949. 150.; Sénac, Ph.: *Musulmans et Sarraceni* i. m. 52.; Sénac, Ph.: *Le califat de Cordoue* 116.; Renzi Rizzo, Catia: *I rapporti diplomatici fra il re Ugo di Provenza e il califfo Abd ar-Rahmān III: fonti cristiane e fonti arabe a confronto*. In: *Rivista Reti Medievali* (III/2) 2002. luglio-dicembre. http://www.storia.unifi.it/_rm/rivista/2002-2.htm 2006. 12. 11:52. 3–4. Sénac, Philippe: *Les musulmans en Provence au Xe siècle*. In: *Histoire de l'Islam et des musulmans en France du Moyen Âge à nos jours*. Réd.: Arkoun, Mohammed. Paris 2005. 29.

¹⁷ L. a 11. jegyzet anyagát.

¹⁸ Fasoli, G.: *I re d'Italia* i. m. 148.; Renzi Rizzo, C.: *I rapporti diplomatici* i. m. 4., 16. 15. jegyz. – Ehhez l. még Le Calloc'H, B.: *Le Xe siècle* i. m. 75.

¹⁹ Mor, Carlo Guido: *L'eta feudale. I*. In: *Storia politica d'Italia*. Milano 1955. 153.

²⁰ Shepard, Jonathan: *Byzantium and the West*. In: *The New Cambridge Medieval History*. III. Ed.: Reuter, Timothy: Cambridge 1999. 609. – Egyébként közelebbi időmegjelölés nélkül általában 942-re datálják a közös olasz–görög expedíciót. L. például Zakythinos, Denis A.: *Byzantinische Geschichte 324–1071*. Wien–Köln–Graz 1979. 195.; Lévi-Provençal É.: *Histoire de l'Espagne* i. m. 160.; Sénac Ph.: *Le califat de Cordoue* i. m. 116.

Ebből viszont az következik, hogy a bizánci–itáliai hadjárat nem 942 tavaszán, hanem később: az év nyarán (június–július hónapokban) vagy az év őszén zajlott le. (A 944–945-ös datálást pedig túlságosan késeinek véljük.)

A fraxinetumi szaracénok rablóhadjáratait az ibériai Omajjád Kalifátus, miként a szakirodalomban olvasható, hivatalosan ugyan nem támogatta, de eltűrte és bátorította azokat. Ebben az időben is igen *szoros kapcsolat* állott fenn Córdoba és Fraxinetum között. Erről nemcsak Ibn Haukal és Liudprand műve, hanem Ibn Hajján munkája is meggyőzően tanúskodik. Ez utóbbi szerző elmondja: 939-ben III. Abd al-Rahman hispániai mór kalifa (912–961) a Baleárok és Al-Andalus kikötőinek parancsnokai mellett a fraxinetumi arab vezérnek is elküldte a Córdoba és Pavia között megkötött kereskedelmi egyezményt – amelyben a kalifa garantálta az itáliai kereskedők személyi és anyagi biztonságát –, és a szerződés betartására szólította fel mindannyiukat.²¹ De az eseménynek alapján úgy tűnik, hogy a fraxinetumi szaracénok esetében a kalifa nem járt sikerrel. Hugó éppen azért irányította szerintünk a magyarokat a Pireneusi-félszigetre, hogy ezzel a katonai akcióval – mintegy *büntető hadjárat*tal – nyomatékosan figyelmeztesse a mór uralkodót: az eddiginél hathatósabban fékezze meg az arabok, főleg a fraxinetumi szaracénok rablóhadjáratait mind a szárazföldön, mind a tengeren. Egyúttal a tervezett olasz–görög támadás számára is kedvező helyzetet kívánt teremteni.

A magyar lovasok Fraxinetum környéki arab csatája tehát az egész hispániai hadjárat előjátékának tekinthető, Hugó megbízása alapján a főcsapást az arab Hispániára kellett mérniük. Paviától kiindulva mindvégig a korabeli főútvonalak mentén haladtak, s Dél-Franciaországban Provence-on keresztül vonultak bizonyára a tengerpart menti síkságokon át az antik római út (*Via Domitia*) nyomvonalát követve. Az egykori Toulouse-i Grófság területén, ahol zömmel katalánok éltek, június 10-e körül érték el a Pireneusokat. Ez azonban már a hispániai (katalóniai) hadjáratuk történetéhez tartozik. Minden bizonnyal a – kudarccal végződő – hispániai inváziójuk után ugyanezen az útvonalon tértek vissza magyar földre, a Kárpát-medencébe.²²

Összefoglalásul elmondható, hogy véleményünk szerint a magyar–arab összecsapás Fraxinetum földjén Dél-Franciaországban 942. május 20-a táján

²¹ Chalmeta, Pedro: *La Méditerranée occidentale et Al-Andalus de 934 à 941: les données d'Ibn Hayyán*. In: Rivista degli Studi Orientali (1) 1976/3–4. sz. Roma, 1976. 334–347.; Lévi-Provençal, É.: *Histoire de l'Espagne* i. m. 155.; Sénac Ph.: *Le califat de Cordoue* i. m. 120–122.; Renzi Rizzo, C.: *I rapporti diplomatici* i. m. 5.

²² Ehhez l. például – további szakirodalommal – Makk F.: *Kronológiai megjegyzések* i. m. 3–10.

zajlott le, s magyar katonai győzelemmel ért véget. A magyarokat Hugó, Itália királya azért küldte a fraxinetumi szaracénok ellen, hogy egyrészt addigi dűlásaikért megbüntesse őket, másrészt pedig azért, hogy a tervbe vett görög-olasz közös invázió előtt katonailag meggyengítse a fraxinetumi arab haderőt. A Hugó zsoldjába szegődött magyar sereg mindkét feladatát sikerrel hajtotta végre.